

Norská Strana pokroku: součást stranické rodiny extrémní pravice?

PAVLA DOČEKALOVÁ*

Abstract: The Norwegian Progress Party: A Member of the Extreme-Right Party Family?

The aim of this article is to analyze whether it is appropriate to classify the Norwegian Progress Party as a member of the extreme-right party family. The study first introduces the theoretical approaches to the identification of party families. The origins of parties, ideology, policies and political style are chosen as the most important criteria for the classification of political parties into party families. The article then defines the extreme-right party family on the basis of these criteria. The remainder of the article focuses on the analysis of the Norwegian Progress Party and examines whether the party fulfils the above-defined conditions for being classified as an extreme right-wing party. It concludes that it is appropriate to label the Norwegian Progress Party as a member of the far-right party family even though some of the criteria are not fulfilled or are not fulfilled completely. Thus the party can be considered as either a "diluted" version or a border case of contemporary European radical right.

Keywords: Progress Party, extreme right, party family, political parties, Norway.

1. Úvod

Od dob svého vzniku v 70. letech minulého století se norské Straně pokroku (*Fremskrittspartiet*, FrP) podařilo úspěšně se usadit ve stranickém systému Norského království. V roce 2001 obsadila v parlamentních volbách třetí místo, které o čtyři roky později ještě vylepšila a stala se druhou nejsilnější stranou v zemi. Její úspěchy se neobjevují jen v parlamentních volbách, např. v roce 2003 zaznamenala nárůst i v místních volbách. Setkáváme se tak s nepřehlédnutelným aktérem na norské politické scéně.

Většina autorů považuje FrP za součást stranické rodiny radikální pravice (např. von Beyme 1988, Kitschelt 1995, Betz 1994, Ignazi 1992, 2003, Andersen a Bjørklund 2000, Widfeldt 2000),¹ avšak toto zařazení zůstává předmětem pochybností. Mnozí z uvedených odborníků dodávají, že se jedná o její „jemnější“ verzi. Cílem této stati je představit tuto formaci a pro-

* Autorka působí na Oddělení politologie Ústavu filozofie, politických a společenských věd, Fakulta humanitních studií, Univerzita Hradec Králové. Poštovní adresa: ÚFPSV, FHS UHK, Rokytsanského 62, 500 03 Hradec Králové; e-mail: pavla.docekalova@uhk.cz.

zkoumat, zda je či není oprávněné klasifikovat Stranu pokroku v Norsku jako součást stranické rodiny extrémní pravice.

Abychom mohli nalézt odpověď na výše uvedenou otázku, je nezbytné se nejprve teoreticky zabývat konceptem stranických rodin, zejména vysvětlit, na základě jakých kritérií lze přiřazovat politické strany ke stranickým rodinám. Dalším nutným krokem pak je definovat krajně pravicovou stranickou rodinu. Poté se stať bude plně soustředit na analýzu norské Strany pokroku a na to, zda splňuje či nespĺňuje jednotlivé prvky definice radikální pravice.

Literatura zabývající se obecně extrémní pravici (definicemi krajně pravicové stranické rodiny, vysvětlením příčin úspěchu těchto stran, typologiemi apod.) je rozsáhlá a většinou pochází ze západoevropské proveniencí. V českém jazyce je k dispozici několik teoretických statí, které byly uveřejněny časopisecky – jedná se například o články Vladimíry Dvořákové (1997) či Miroslava Mareše (2001). Ze zahraničních zdrojů je třeba vyzdvihnout zejména díla Hanse-Georga Betze (1994), Rogera Eatwella (2000), Herberta Kitschelta (1995), Piera Ignaziho (1992, 2003), Case Muddeho (1996a, 1996b, 1999, 2000a, 2000b), Paula Taggarta (1995) či Klause von Beymeho (1988).

Straně pokroku či krajní pravici v Norsku nebyla v českém prostředí zatím prakticky věnována pozornost, avšak dostatečné zdroje nabízí již zmíněná zahraniční literatura. Celkovou analýzou Strany pokroku se zabývají zejména Jørgen Goul Andersen a Tor Bjørklund (1990, 1999, 2000), k dispozici jsou však i statí pocházející z pera dalších autorů a zabývající se dílčími otázkami (např. vlivem Strany pokroku na etablované strany, postojem ostatních politických aktérů ke Straně pokroku apod.) (Downs 2001, Harmel a Svåsand 1997). Nezbytnou pramennou základnu poskytují údaje dané přímo Stranou pokroku, jež jsou k dispozici na webových stránkách, a to včetně jejích programů.²

2. Kritéria pro přiřazování stran ke stranickým rodinám

Peter Mair a Cas Mudde tvrdí, že koncept stranických rodin, patřící k základním přístupům klasifikace politických stran, je stále ještě nedostatečně teoreticky uchopen a specifikován (Mair a Mudde 1998: 211). Na stranické rodiny je často nahlíženo jako na konvenční moudro, jako by kategorie byly zcela samozřejmé, bez potřeby ospravedlnění, definování či vysvětlení (Mair a Mudde 1998: 214). Mair a Mudde se svým článkem *The Party Family and Its Study* snažili tuto mezeru v komparativním výzkumu překlenout a shrnuli čtyři základní přístupy objevující se v odborné literatuře, na jejichž základě dochází k zařazování stran do stranických rodin. Jedná se o původ (a/nebo sociologie)³ stran, příslušnost k mezinárodní federaci či jinému nadnárodnímu uskupení, podobnosti ve stranických politikách a ideologiích a název uskupení (Mair a Mudde 1998: 214 an).

První přístup v podstatě seskupuje formace do stranických rodin na základě toho, že „strany aktivizovaly buď za podobných historických okolností nebo s úmyslem zastupovat podobné zájmy“ (Gallagher et al. in Mudde 2000a: 79, Gallagher et al. in Mair a Mudde 1998: 215). Tento přístup navazuje na Rokkanovo pojetí štepných linií (*cleavages*), v čemž spočívá jeho velká výhoda – vychází z jednotného, pevně zakořeněného teoretického modelu. Na druhou stranu skýtá i některé nevýhody, mezi které patří měnící se sociologie stran či omezená geografická aplikace (neboť to je přístup vyvinutý v podmínkách západní Evropy). Další slabinou

je to, že se časem může stát neadekvátní, neboť jednotlivé strany mění svou organizaci, ideologickou intenzitu a tím i voličskou základnu. Navíc nepostihuje některé nové politické strany, které vznikly ve druhé polovině minulého století a jež nespádají do původního modelu cleavages (Mair a Mudde 1998: 215–216, Mudde 2000a: 79).

Druhý přístup je klasifikace stranických rodin na základě nadnárodních federací. Pozitivem tohoto přístupu pak je jeho jednoduchost – postačí, nalezneme-li seznam členů federace. Navíc nadnárodní vazby představují volby stran samotných. Avšak tento přístup přináší i celou řadu problémů. Prvním z nich je, že ne všechny strany jsou členy nějaké nadnárodní federace, případně jsou jejími členy jen na některých úrovních. Navíc některé stranické rodiny nevytvářejí nadnárodní platformy. Kromě toho se stává, že strany členství v nadnárodních uskupeních střídají či jsou zastoupeny v několika z nich (Mair a Mudde 1998: 216–217).

Dalším kritériem pro přiřazování subjektů ke stranickým rodinám je obdobná ideologie a politiky. Při klasifikaci formací pak badatel může vycházet z řady zdrojů, jako jsou například názory expertů, legislativní chování stran, průzkumy veřejného mínění či formální stanoviska stran (Mair a Mudde 1998: 217). Nejčastěji používané jsou dva způsoby: expertní studie a přístup stranických manifestů. První z nich znamená, že experti klasifikují politické strany na základě škály levice-pravice nebo na základě postojů k určitým konkrétním tématům. Výhodou pak je, že dostatek dat, která se vytvoří a publikují, umožňuje kvantitativní mezinárodní analýzy (Mair a Mudde 1998: 218). Avšak hlavním problémem tohoto přístupu je předpoklad, že stejná politika znamená to samé v jiném národním kontextu, resp. v jiné zemi (Mair a Mudde 1998: 218, Mudde 2000a: 80). Přístup stranických manifestů pak klasifikuje a seskupuje politické strany do stranických rodin na základě jejich pozic formulovaných ve volebním programu. Výhodou v porovnání s prvním přístupem je to, že strany jsou klasifikovány na základě toho, co ony samy ve svých programech zdůrazňují a nikoli na základě pozic, které jim byly dány externím pozorovatelem. Sledování programů v delším časovém úseku navíc napomáhá k odhalení dlouhodobějších ideologických inklinací stran (Mair a Mudde 1998: 217–219).

Avšak i tento přístup podle obou autorů s sebou nevyhnutelně nese negativní aspekty. Klade důraz na větší a starší stranické rodiny. Byl zahájen v 80. letech a tedy definoval kategorie, které byly aktuální v té době – nyní se tedy dále soustředí na stejná témata a politiky, které už nemusí být v současných společnostech relevantní. Navíc jsou některé programy orientovány krátkodobě a určitá hesla ve volebních programech odrážejí spíše „dimenzi konkurence“ a mohou vynechávat „doménu identifikace“ – jinými slovy, strany se vymezují proti konkurenčním uskupením a nezmiňují něco, co sice je pro ně charakteristické, avšak nehraje to roli ve stranické soutěži či předvolební kampani (Mair a Mudde 1998: 219–220).

Posledním přístupem ke klasifikaci stranických rodin je členění dle názvů strany. To je problematické nejen proto, že mnohdy nereflexuje ideologickou pozici subjektu, ale i proto, že některé strany mají specifické a tudíž nezařaditelné názvy (Mair a Mudde 1998: 220–221).

Mair a Mudde navrhuje pro zařazování stran ke stranickým rodinám kombinaci přístupů na základě sdíleného původu, neboli vzniku strany, a na základě ideologického profilu (tedy nikoli pouze na základě prováděné politiky) – jinými slovy, badatel by se měl soustředit na to, jaké strany jsou, nejen na to, co dělají (Mair a Mudde 1998: 223–225).

Švédský sociolog a politolog Jens Rydgren rovněž shrnuje základní přístupy k zařazení stran do stranických rodin. Prvním je institucionální přístup, jenž se soustředí na podobnosti ve společensko-historické situaci, která vládla v době vzniku těchto stran (Rydgren 2004: 8).

Druhým způsobem je přístup založený na politických stranách samotných. Ten zdůrazňuje obecné charakteristiky v ideologii, stylu či politice, které sjednocují určité strany a zároveň ostatní strany vylučují (Rydgren 2004: 8). Třetím přístupem je prostorový přístup, který za základní kritérium klasifikace považuje umístění stran v politickém prostoru (Rydgren 2004: 8). Rydgren pro definici extrémního pravicového populismu⁴ volí druhý přístup. Tvrdí, že první je příliš deterministický, čili považuje strany za pevné a neměnné. Nesouhlasí ani se třetím přístupem, který je příliš závislý na konkrétním stranickém systému – ve stranickém systému, kde jsou pouze umírněné strany, by pak ty nejméně umírněné v podstatě zaujímaly krajní pozici v politickém spektru (Rydgren 2004: 8–9).

Jelikož tento článek studuje příslušnost FrP ke stranické rodině krajní pravice, je nezbytné si nejprve vybrat relevantní kritéria pro přiřazování stran k politickým táborům. Text vychází převážně z Mairova a Muddeho doporučení, tj. zaměří se na vznik Strany pokroku a její ideologii. Nesoustředí se však pouze na ideologii, ale v souladu s Rydgresem i na styl a politiku. Kritérium nadnárodních federací nelze v tomto případě použít, neboť krajně pravicové strany nevytvářejí žádnou fungující nadnárodní federaci, jež by spojila všechny strany, které bývají za radikální pravici označovány (a to přesto, že se objevily pokusy o její vznik). Navíc norská Strana pokroku není členem žádné významné nadnárodní platformy. Nelze vycházet ani z konceptu politických skupin v Evropském parlamentu, neboť Norsko není členem Evropské unie.

Je třeba vyloučit z kritérií i název strany, neboť FrP je přesně příklad specifického pojmenování. Pro stranickou rodinu krajní pravice je typické právě to, že jednotlivé strany nemají jméno, jež by obsahovalo pojem „krajní pravice“. Na rozdíl od rodin stran např. komunistických, socialistických či zelených, které mají většinou příslušnost ke stranické rodině uvedenou v názvu, strany krajní pravice toto označení odmítají. Nejenom že protestují proti tomu, že jsou označovány za krajní, ale mnohé odmítají i nálepku pravice (Eatwell 2000: 410, Mudde 1996b: 233).

Chceme-li tedy odpovědět na otázku, zda norská Strana pokroku bývá oprávněně přiřazována ke stranické rodině radikální pravice, je nezbytné tento politický tábor vymezit, a to v souladu s výše vybranými kritérii pro zařazování stran ke stranickým rodinám. Zaměříme se tedy na ideologii, rétoriku a politický styl, stejně jako na „sdílený původ“ krajně pravicových stran.

3. Definice krajně pravicové stranické rodiny

Definice stranické rodiny krajní pravice představuje komplikovanou záležitost. Přestože existuje dostatek literatury zabývající se touto tematikou, autoři se velmi často v různých aspektech rozcházejí a neexistuje žádné obecně akceptované vymezení tohoto politického tábora. Největší překážku v nalezení všeobecně uznávané definice tohoto fenoménu lze spatřovat v samotné povaze krajní pravice, která je velmi různorodá a zahrnuje jak radikálně pravicové strany účastníci se vlády, tak i extremistická hnutí, která násilně bojují proti etablovanému pořádku. Je tedy nutné si uvědomit, že krajní pravice není homogenním útvarem a přestože vykazuje určité společné vlastnosti a styl působení, je možno ji rozdělit do různých podkategorií (Hainsworth 2000: 4–5).

Rovněž nepanuje shoda na tom, jaké strany do této stranické rodiny zařadit a jaké nikoli. Nedostatek konsensu v této otázce vychází z odlišných pohledů na koncept krajní pravice

(Mudde 1996b: 235). Jelikož se práce zabývá zařazením konkrétní strany do stranické rodiny, bude se plně soustředit na politické strany, nikoli na hnutí či ultrapravicové subkultury, které ke krajní pravici či pravicovému extremismu bývají právem přiřazovány. Následně definice se budou zabývat tzv. parlamentní extrémní pravici, kterou Rydgren definoval jako tu část extrémní pravice, která se rozhodla sledovat demokratická pravidla hry tím, že se účastní voleb a snaží se získat zastoupení v politických institucích (Rydgren 2004: 10).

Nutno podotknout, že jednotliví autoři se neshodnou ani na tom, jak tuto stranickou rodinu vlastně pojmenovat a užívají celou škálu termínů k pojmenování daných stran: krajně pravicové, extrémně pravicové, pravicově extremistické, pravicově populistické, neofašistické, neonacistické, ultrapravicové, radikálně pravicové, radikálně pravicově populistické, extrémně pravicově populistické, protipřistěhovalecké, rasistické apod. (Eatwell 2000: 410, Mudde 1996b: 230–232, Mudde 2000b: 12–13, Rydgren 2004: 8).

Všechny uvedené termíny nejsou synonyma a neměly by být volně zaměňovány. Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto článku není možné detailně definovat tyto pojmy a analyzovat všechny názvy, avšak je potřeba alespoň zmínit, které z nich a proč budou užívány. Jedná se o termíny krajní pravice, radikální pravice a extrémní⁵ pravice. Jsou to nejčastější a nejobecnější názvy užívané pro tuto stranickou rodinu, takže mohou sloužit jako zastřešující pojmy a nevylučují další diferenciaci studovaného fenoménu. Pojmy vycházejí z toho, že zkoumané strany zaujímají pozici na pravém okraji politického spektra a jsou v rámci systému radikální, resp. extrémní.⁶ V případě citací autorů, kteří volí pro tuto skupinu stran jiné pojmenování, bude jejich název uveden.

Jak tedy vymezit stranickou rodinu současné krajní pravice? Jako východisko poslouží definice extrémní pravice Piera Ignaziho. Podle Ignaziho je nezbytné identifikovat jak společné charakteristiky stran, které označujeme za extrémní pravici, tak definovat přesnou hranici mezi těmito stranami a jejich sousedy, tj. konzervativními, konfesními a středovými liberálními stranami. Za tímto účelem Ignazi navrhuje tři kritéria: prostorové (*spatial*), historicko-ideologické (*historic-ideological*) a postoj k politickému systému (*attitudinal-systemic*) (Ignazi 1992: 7).

První kritérium vypovídá o umístění subjektů na pravém kraji pravo-levého spektra, identifikuje ty strany, které jsou umístěny nejvíce napravo (Ignazi 1992: 7–8). Ideologické kritérium zkoumá deklarovanou ideologii stran a jejich vztah k fašismu, jenž Ignazi označuje za jediný ideologický korpus krajní pravice (Ignazi 1992: 9). Postoj k politickému systému předpokládá, že krajně pravicové strany sdílejí společné charakteristiky, které jsou zřetelně antisystémové (jsou proti parlamentarismu, pluralismu a stranictví). Strany nutně nemusí veřejně obhajovat nedemokratické uspořádání, avšak vyjadřují nedůvěru politickému systému, čímž v podstatě podkopávají jeho legitimitu (Ignazi 1992: 11–12). Aby strana mohla být podle Ignaziho zařazena do stranické rodiny extrémní pravice, musí splňovat následující podmínky: musí se nacházet v nejkrajnější pravé části politického spektra a buď splňovat historicko-ideologické hledisko spojení s fašismem, anebo musí vykazovat antisystémové postoje (Ignazi 1992: 12).⁷

Ignaziho kritéria lze doplnit další dimenzí, a to organizační, o které hovoří Paul Taggart. Taggart analyzuje nový typ krajně pravicových (*far right*) politických stran, které označuje za nové populistické strany (*New Populist Parties*) a navrhuje kritéria pro jejich důkladné oddělení od neofašistických stran. Vychází z toho, že ideologickou pozici strany nevyjadřují jen stranické platformy, manifesty, projevy či postoje k jednotlivým politikám, ale i stranická organizace a politický styl, stejně jako elektorát, na který strana apeluje (Taggart 1995:

34–36). Taggart ve své studii tvrdí, že nové populistické strany jsou rozpoznatelné na základě tří dimenzí. První z nich je ideologická, kdy „strany jsou na pravici, antisystémově orientované a tvrdí, že mluví za ‚mainstream‘ společnosti“ (Taggart 1995: 43). Tato dimenze ve své podstatě slučuje dvě z výše uváděných Ignaziho kritérií (prostorové a postoj k politickému systému). Druhou dimenzi, organizační (tyto strany jsou dle Taggarta charakteristické svými silně centralizovanými strukturami s charismatickým a personalizovaným vedením, které tvoří integrální část jejich institucionálního zřízení) (Taggart 1995: 44) lze přidat k předchozím zvoleným kritériím. Třetí Taggartovu dimenzi, voličskou, (elektorát tvoří zejména muži, zaměstnanci v soukromém sektoru, mladí, kteří pocházejí z různých škál politické orientace) (Taggart 1995: 43–44) není třeba vzhledem ke zvoleným přístupům ke klasifikaci stran do stranických rodin zohledňovat.

Nezbytným prvkem vymezení stranické rodiny je ideologické hledisko. Zde se lze ztotožnit s definicí Case Muddeho. Mudde na základě analýzy programů i další literatury publikované pěti krajně pravicovými stranami ze tří zemí⁸ definoval ideologický základ extrémní pravice následovně: nacionalismus, xenofobie, program šovinistického sociálního zabezpečení a víra v zákon a pořádek (Mudde 2000a: 88, Mudde 2000b: 177).

Nacionalismus je sice společnou základní doktrínou radikální pravice, avšak jednotlivé subjekty se liší v tom, do jaké míry nacionalismus vyjadřují, stejně jako v tom, zda ho vyjadřují explicitně či implicitně (Eatwell 2000: 412–413). Na základě odlišností v manifestaci nacionalistických postojů lze hovořit o etnickém nebo státním nacionalismu. Zatímco etnický nacionalismus usiluje o etnicky čistý národ, státní nacionalisté prosazují kulturně homogenní národ⁹ (Mudde 1999: 187–188).

Xenofobie je dalším prvkem, který vytváří ideologickou doktrínu krajní pravice. Stejně jako se jednotlivé strany liší v míře a způsobu vyjadřování nacionalismu, i v případě xenofobie můžeme zaznamenat celou škálu postojů. Některé strany vykazují xenofobní postoje pouze k cizincům¹⁰, jiné jsou nepřátelské vůči všemu cizímu, což dle nich ohrožuje tradiční hodnoty a jejich způsob života – např. vůči homosexualitě (Mudde 1999: 188).

Ekonomický program radikální pravice není jednoznačně definován, u jednotlivých subjektů se často mění, uskupení se mezi sebou v ekonomickém programu mnohdy liší, některá se mu věnují jen velmi nedostatečně. Strany mnohdy vycházejí rétoricky z neoliberalismu, tj. kritizují státní zásahy do ekonomické sféry, nadměrné daňové zatížení či příliš štedrý (a zdroji plýtvající) systém sociálního zabezpečení. Na druhou stranu se však u těchto uskupení objevují velmi často i prvky protekcionismu – ať již v ochraně národní ekonomiky před globalizací a volným obchodem, tak ve volání po zvýšení důchodů či zdravotních dávek nebo zajištění zaměstnanosti. Podle Eatwella je však sjednocujícím prvkem ekonomických programů extrémní pravice právě šovinistické sociální zabezpečení – tj. ekonomika by měla sloužit ku prospěchu tzv. „vlastního lidu“. Ekonomická debata neřeší primárně, zda je vhodnější volný trh či silná role státu, v jádru debaty stojí to, co prospěje národu, co je v zájmu společenství (Eatwell 2000: 412–413).

Zatímco v ekonomické oblasti některé strany radikální pravice preferují méně státních zásahů, silný stát v oblastech prosazování zákona, dodržování pořádku a zajištění bezpečnosti je jejich cílem. Stát by měl disponovat přísným právním řádem a měl by tvrdě vymáhat dodržování pravidel, což by mělo vést ke snížení kriminality a tím k lepšímu zajištění bezpečnosti.

Co se týče sdíleného původu radikálně pravicových stran, lze souhlasit s autory, kteří považují současnou radikální pravici za fenomén, který se projevil nezávisle na sobě současně

v různých západoevropských demokraciích a má společné rysy (např. Betz 1994: 23). V této souvislosti je potřeba zmínit Klause von Beymeho, který rozdělil poválečný růst extrémní pravice do tří vln. Jako první vlnu označil poválečný neofašismus, který byl nejsilnější v Německu a Itálii, druhou vlnu představoval růst krajní pravice způsobený novou vlnou společenské deprivace. Tato vlna byla představována tzv. poujadistickým typem stran, zahájená Poujadisty¹¹ ve Francii koncem padesátých let. K této vlně von Beyme přiřadil i norskou a dánskou Stranu pokroku. Třetí vlnu pak představují strany, které těží zejména z nezaměstnanosti a xenofobie a které rostly od 80. let 20. století (von Beyme 1988: 8–11).

Třetí vlnu růstu radikální pravice od konce 80. let připisuje Hans-Georg Betz transformaci socioekonomické a sociokulturní struktury v rozvinutých západních demokraciích, konkrétně přechodu od industriální k postindustriální společnosti.¹² V důsledku tohoto procesu dochází podle Betze ke změně struktur a hodnot a jedním z hlavních rysů je individualizace ve společnosti. Prudce se rozvíjí informační sektor a služby, zatímco průmyslová výroba již nezaměstnává tolik obyvatel. Podle schopnosti přizpůsobit se novým podmínkám vznikají ve společnosti dvě skupiny osob – vítězové a poražení. Zatímco první dokáží změny využít ke svému prospěchu, druzí se ocitají v nejistotě. Tato situace napomáhá vzniku a růstu krajně pravicových stran podle Betze třemi způsoby: za prvé poražení podporují návrat k tradičním hodnotám; za druhé etablované politické strany nejsou schopny reagovat na změny ve společnosti a na následky transformace – mezi voliči tak roste nespokojenost a pocit odcizení od těchto stran, rozpadají se tradiční vazby; za třetí fragmentace a individualizace postindustriálních společností snižuje klasické rozpory ve společnosti (*cleavages*) a zvyšuje se role výběru politických stran na základě témat, která prosazují (*issue voting*) (Betz 1994: 26 an).

Na základě výše uvedených informací tak můžeme shrnout základní rysy současné extrémní pravice následovně: jedná se v drtivé většině o populistické politické strany, které vede silný charismatický lídr, ideologické jádro tvoří nacionalismus, xenofobie, program šovinistického sociálního zabezpečení a důraz na řád a pořádek. Jejich postoje lze označit za antisystémové. Nárůst těchto stran se projevil v západní Evropě od konce 80. let 20. století v souvislosti s transformací společnosti a změnou politiky a jedná se tedy o moderní fenomén, který nelze považovat za obnovou meziválečného fašismu.¹³

Následující část se bude zabývat analýzou Strany pokroku a tím, které podmínky pro přičlenění ke stranické rodině extrémní pravice splňuje a které z nich nikoli či pouze částečně. Na základě výše uvedených kritérií se zaměří nejprve na okolnosti vzniku a vývoje Strany pokroku, poté na její politický styl, ideologii a programatiku a nakonec na postoj k politickému systému.

4. Analýza Strany pokroku

4.1 Okolnosti vzniku FrP a její následný vývoj

Předchůdkyně Strany pokroku se na norské politické scéně objevila v roce 1973, a to pod původním názvem Strana Anderse Langeho pro radikální snížení daní a veřejných výdajů (*Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep* – ALP).¹⁴ Stranu založil vydavatel časopisu Anders Lange¹⁵ v dubnu 1973 na veřejném shromáždění

v kině Saga v Oslu, kde vystoupil jako hlavní řečník s projevem kritizujícím daňovou zátěž. Nechal se přitom inspirovat událostmi v Dánsku.¹⁶

Strana Anderse Langeho se účastnila voleb ve stejném roce a zajistila si v nich zastoupení v parlamentu, když obdržela 5 % hlasů. V těchto volbách se ALP prezentovala předvolebním pamfletem *Vi er lei av å bli utbyttet av statskapitalismen* (*Jsme unaveni z vykořisťování státním kapitalismem*). Pamflet byl rozdělen na dvě části – v první strana popsala, z čeho je unavena (*vi er lei av*), a ve druhé hlásila, čeho chce dosáhnout (*vi vil*), přičemž tyto body navzájem korespondovaly. Prohlášení se soustředilo na kritiku vysoké daňové zátěže a osvobození jednotlivce od příliš velké míry státních zásahů. K dalším aspektům života společnosti se ALP nevyjadřovala a v závěrečném prohlášení strana uznává, že její členové mohou mít různé názory na další otázky a témata, a proto je stranické vedení nechce v dalších oblastech dirigovat (Anders Langes Parti 1973). V době svého vzniku tak předchůdkyně FrP jednoznačně představovala stranu zaměřenou na protest proti vysokému zdanění a zásahům státu do ekonomiky, můžeme ji tedy dle H. Kitschelta označit za tzv. stranu jednoho tématu (*single-issue party*) (Kitschelt 1995: 131).

Proč se Strana Anderse Langeho v roce 1973 prosadila a pronikla na parlamentní půdu? Příčin lze najít několik. Na úspěchu ALP se podepsala rostoucí veřejná opozice vůči zvyšování daní, expanzi státu blahobytu a silící nedůvěra v politickou reprezentaci. Vláda nesocialistických stran v letech 1965–1971 a 1972–1973 tyto pocity ještě prohloubila.¹⁷ Po dobu jejího působení v úřadě došlo k další expanzi systému sociálního zabezpečení, která s sebou nesla vyšší zdanění. Situace vyvolala zklamání u voličů toužících po změně. Dalším důvodem bylo referendum o vstupu do Evropského společenství, které se v Norsku uskutečnilo v roce 1972. To přispělo k oslabení dosavadní identifikace elektorátu s politickými stranami, neboť se projevil rozdíl mezi postoji voličů a stranických elit. To vše vedlo k rostoucímu rozčarování z politiky a ochotě mezi voliči hlasovat pro alternativu. Tu nabídla ALP, která navíc dokázala vsadit na aktuální téma. V této atmosféře nebylo překvapivé, že mobilizace založená na problému daňového zatížení přinesla úspěch (Andersen a Bjørklund 2000: 195).

Jak již bylo zmíněno, von Beyme považoval norskou Stranu pokroku (a tedy i její předchůdkyni) za součást druhé vlny růstu krajní pravice v poválečné západní Evropě (Von Beyme 1988: 10–11). Stejně tak Ottar Bronx označoval ALP za poujadistickou platformu (Bronx 2003). Někteří autoři vnímali průlom Strany pokroku jako první předzvěst třetí vlny. Pro Betze tak Strany pokroku (v Dánsku a Norsku) byly prvními uskupeními, která získala úspěch pod hlavičkou radikálního pravicového populismu (Betz 1994: 4).

Důvody toho, proč se ALP prosadila, tedy vyvěraly obecně z nespokojenosti voličů a z oslabení jejich identifikace s etablovanými stranami. Nelze však říci, že by ALP v té době hájila návrat k tradičním hodnotám. V době svého vzniku ALP byla vnímána jako alternativa vůči politickému diskurzu a byla tedy spíše stranou protestní.

Působení zakladatele Anderse Langeho ve straně trvalo jen krátce, neboť v roce 1974 zemřel. Poté propukly vnitřní spory o vedení, které v roce 1978 ukončil příchod Carla Ivara Hageny na post předsedy (na kterém se udržel do dneška). Uskupení převzalo název Strana pokroku. Pod Hagenovým vedením se pozice norské FrP postupně posilovala a vybudovala se stranická organizační síť.¹⁸ Přestože strana neuspěla ve volbách 1977, pod Hagenovým vedením v roce 1981 ve volbách do parlamentu získala čtyři křesla a 4,5 % hlasů, dvě z nich poté

obhájila v roce 1985 ziskem 3,7% hlasů (Fremskrittspartiet b. r.). Ač byla poslanecká skupina početně velmi malá, měla v té době prominentní postavení „jazyčku na vahách“ mezi vládou nesocialistických stran a socialistickou opozicí. Kromě vytváření organizační sítě Strana pokroku rozpracovala i svoji programatiku. V průběhu 70. a 80. let Strana pokroku rozšířila svůj antietatistický tržní liberalismus o autoritářský apel na vládu zákona a pořádku a začala se vyjadřovat i k otázkám imigrace (Kitschelt 1995: 133).

Průlom v parlamentních volbách se norská Strana pokroku dočkala v roce 1989, kdy získala 13% hlasů a 22 mandátů (Kitschelt 1995: 133). Vysoký výsledek v parlamentních volbách (z procentního hlediska) FrP zaznamenala i v roce 1997, kdy obdržela 15,3% hlasů a 25 mandátů ve Stortingu (Aardal 1998: 370). Strana pokroku se tedy nakonec po svém tápání v 70. letech a střídavých úspěších v letech 80. dokázala usadit v norském stranickém spektru. V 90. letech si udržovala přízeň voličů, která v současnosti ještě vzrostla. V parlamentních volbách v roce 2001 získala FrP 14,7% hlasů a 26 mandátů a stala se třetí nejsilnější politickou stranou v Norsku.¹⁹ O čtyři roky později si své postavení dále vylepšila, když se po sociálně-demokratické Straně práce stala druhou nejúspěšnější formací v zemi, a to ziskem 22,1% hlasů a 38 mandátů.²⁰

Přestože v případě FrP (resp. její předchůdkyně ALP) se zpočátku jednalo o protestní stranu jednoho tématu, považují ji autoři za součást vln poválečného růstu radikální pravice v západní Evropě. Panují však různé názory na to, zda volební průlom Strany pokroku je součástí druhé či třetí vlny. Jelikož samotný sdílený původ stran nám uspokojivě nepostačí k přiřazení uskupení ke stranické rodině, je potřeba se nyní zaměřit na další kritéria.

4.2 Politický styl FrP a vnitřní organizace strany

V definici stranické rodiny krajní pravice jsme uvedli, že v případě současných radikálně pravicových stran se jedná o populistické subjekty, v jejichž čele stojí silný, charismatický lídr. Populismus (který je dle některých autorů natolik charakteristický pro současnou extrémní pravici, že navrhuje označení celé skupiny stran nálepkou obsahující slovo populismus či populistický) je zřetelný i v případě norské Strany pokroku.

Andersen a Bjørklund spatřují podstatu populistického stylu FrP zejména v apelu na „obyčejného člověka“, preferování přímé demokracie, ve snahách mobilizovat lid proti elitám, v prohlašování vůle lidu za nadřazený princip, stejně jako v pohrdání politickou korektností (Andersen a Bjørklund 2000: 202, 206). I Bronx upozorňuje, že se norská Strana pokroku nestydí být „politicky nekorektní“, což jí napomáhá získávat hlasy ve volbách, protože lidé jsou ochotní přijímat silné výroky. Politická nekorektnost také implikuje, že žádné ostatní politické strany v parlamentu nejsou ochotny se Stranou pokroku uzavřít vládní koalici. To je dle Bronxe taktickou výhodou pro FrP, která nemusí jednat zodpovědně a může se soustředit na populistické sliby – jako člen vládní koalice by stranický lídr Hagen nemohl slibovat více než může splnit (Bronx 2003). Na druhou stranu je Hagen flexibilní ve výběru politiky: když si to situace vyžaduje, chová se jako odpovědný stranický předák a je schopen spolupracovat s vládou (Andersen a Bjørklund 1999: 23).

V případě norské Strany pokroku je naplněna teze o silném charismatickém lídrovi. Carl I. Hagen stojí v čele strany už od roku 1978, což není častý a obvyklý jev v demokratických stranách v demokratických zemích. Hagen bývá dokonce popisován jako vlastník strany

(Andersen a Bjørklund 2000: 196). Na rozdíl od svého předchůdce Anderse Langeho však Carl I. Hagen vybuodoval stranickou organizaci. Ačkoli tedy Hagen straně dominuje, vytvořila si „normální vnitřní život, s precizními pravidly procedur a standardizovanými procedurami pro výběr kandidátů do úřadů a rozhodování“ (Ignazi 2003: 152).

FrP se snaží udržet poměrně silnou stranickou disciplínu, a to zejména v souvislosti se strategií zisku úřadů (tzv. „*office-seeking strategy*“ – snaha získat vládní zastoupení), kterou přijala. Ke splnění tohoto cíle potřebuje udržet zodpovědný a jednotný profil. Za tímto účelem inovovala svou vnitřní strukturu, kdy např. zřídila speciální výbor pro řešení vnitřních konfliktů či zavedla koncept „rezignace akcí“. To znamená, že pokud člen zkouší poškodit stranu na veřejnosti (tj. silně napadá stranu nebo její představitele), tato akce může být považována za akt rezignace a členství skončí bez formální vylučovací procedury (Heidar a Saglie 2001: 11)

Nezvyklá není jen doba Hagenova předsednictví strany, ale i jeho přesné plánování odchodu z politiky. Z toho lze usuzovat, že bude mít vliv na výběr svého nástupce či nástupkyně. Na podzim 2003 Carl I. Hagen oznámil, že bude ještě jednou kandidovat na post předsedy na dvouleté období, avšak v roce 2006 už odstoupí z pozice lídra strany, po parlamentních volbách 2005 navíc rezignuje na post předsedy parlamentní skupiny strany a parlament opustí v roce 2009 (Aftenposten, 6. 10. 2003). První krok k uskutečnění tohoto plánu již Hagen učinil. Na počátku května 2004 byl zvolen předsedou strany na další dva roky a na stranickém sjezdu znovu v souladu se svým scénářem uvedl, že se jedná o jeho poslední období v roli stranického lídra. Hagenovu silnou pozici ve straně potvrzuje i to, že v této volbě byl poprvé zvolen předsedou jednomyslně²¹ (Norway Post, 3. 5. 2005).

Hagenova silná pozice v rámci strany ovšem neznamená, že by se v průběhu jeho sedmadvacetiletého vedení neobjevily vnitřní konflikty, námitky vůči jeho předsednictví či aféry. Se všemi se však Hagen dokázal vypořádat, aniž by své postavení ztratil. Jako příklad vnitrostranických sporů uveďme např. rok 1994, kdy eskaloval konflikt mezi liberálním a populistickým křídlem ve FrP, jenž vyústil v odchod části poslanců ze strany. Od podzimu 2000 se představitelé Strany pokroku museli potýkat se sexuálními skandály a s vnitřními spory, což vedlo k sesazení a vyloučení některých stranických představitelů. Jednalo se např. o Vidara Kleppeho či Jana Simonsena, kteří se poté stali členy nové politické strany *Demokratene* (Demokraté).²²

Hagena zcela určitě pomáhají udržet v čele strany jeho osobní kvality, zejména jeho rétorické a debatní schopnosti, které Bronx označuje za působivé. Hagen má schopnost přesvědčivého mediálního vystupování. Bronx uvádí, že jeho přítomnost v médiích je velmi častá. Většina televizních duelů se odehrává za jeho vystupování (či za přítomnosti jiného člena Strany pokroku), neboť se očekává konfrontace, která přiláká diváky (Bronx 2003). Hagenovo mediální nadání zmiňuje i Widfeldt, který označuje Hagena za efektivního mediálního představitele, který je fotogenický a dokáže přímo komunikovat s „běžným“ člověkem (Widfeldt 2000: 490–491).

V obou případech tedy Strana pokroku splňuje výše uvedenou definici politického stylu radikálně pravicových stran – je populistická a v čele stojí silný, charismatický lídr, který se na postu předsedy strany udržel již více než čtvrt století a který je proto často vnímán jako ztělesnění FrP.

4.3 Ideologie a programatika FrP

V této části text vychází z výše uvedeného ideologického základu krajní pravice definovaného Casem Muddem. Bude tedy zkoumat nacionalismus, xenofobii, šovinistické sociální zabezpečení a témata zákona a pořádku. Jelikož xenofobie se nejčastěji projevuje v postoji k přistěhovalcům, budeme na toto téma v analýze xenofobních postojů FrP klást důraz.

Definování ideologie je ztěžováno tím, že stranická ideologie a zejména program se vyvíjí, utváří se dle měnících se podmínek či z taktických důvodů. FrP v tomto není výjimkou. Největší důraz je sice kladen na současnou pozici FrP, ale nelze se vyhnout ani reflexi ideologického vývoje strany. V naší analýze ideologického profilu, programu a provádění politiky budeme vycházet nejen z oficiálních dokumentů strany, ale i ze sekundárních zdrojů v podobě odborných článků a mediálních zpráv,²³ které informují o aktuálních návrzích strany či citují výroky, jež mohou sloužit pro naši argumentaci.

Než přikročíme k analýze jednotlivých ideologických a programových prvků, stojí za zmínku hodnocení Ottara Bronxe, který tvrdí, že FrP není zastáncem žádných konzistentních hodnot, jejím jediným cílem je získat hlasy ve volbách, a proto může jeden den argumentovat tak, druhý den ve stejném případě zcela jinak (Bronx 2003). Do určité míry by bylo možné s tímto tvrzením souhlasit, neboť v rámci svého populismu strana mění rétoriku, nicméně by bylo značně zjednodušující a nepřesné tvrdit, že FrP nemá vůbec žádný program, ideologii a že nezastává žádné hodnoty.

4.3.1 Nacionalismus

Nacionalismus tvoří jádro ideologie krajní pravice, avšak v případě norské Strany pokroku nemůžeme s určitostí subjekt označit za ryze nacionalistický. Z počátku se strana soustředila na jedno téma – odpor proti vysokým daním a státním zásahům, nevycházela tedy z krajně pravicové rétoriky, nenavazovala na krajně pravicové ideje a nacionalismus tak nebyl ve stranickém programu vůbec přítomen. Přestože se v průběhu vývoje strany program rozšiřoval, nelze tvrdit, že by nacionalismus někdy stranickým dokumentům či rétorice dominoval (ač samozřejmě toto téma souvisí s postojem k imigrantům a ekonomickým programem, kterým se budeme věnovat posléze) a není možné ho označit za jádro stranické ideologie. Andersen a Bjørklund uvádějí, že Strana pokroku a její voliči mohou být možná obviněni z xenofobie nebo šovinismu sociálního zabezpečení, ale nemohou být popsáni jako ryze nacionalističtí (Andersen a Bjørklund 2000: 203). Ani stranické dokumenty nevyznívají jednoznačně nacionalisticky.

Nacionalismus v případě radikální pravice bývá často spojován s odporem proti evropské integraci, která je vnímána jakožto potenciální ohrožení národních hodnot a národního státu. Postoj Strany pokroku k evropské integraci je dalším důkazem toho, že nacionalismus hraje v případě FrP mnohem menší roli než je typické pro současnou extrémní pravici.

Anders Widfeldt hodnotí postoj Strany pokroku k evropské integraci jako rozpolcený a upozorňuje, že strana se několikrát posunula zpět a zase vpřed. Silně proevropská politika se změnila v roce 1993 a byla nahrazena souhlasem s přijetím Evropského hospodářského prostoru mezi EU a ESVO a odmítnutím členství v EU. V kampani před referendem o připojení Norska k Evropské unii v roce 1994 strana sice doporučovala hlasovat pro, ale do kampaně vložila jen malé úsilí (Widfeldt 2000: 491). V roce 1997 Carl I. Hagen oznámil, že změnil názor a stal se oponentem členství Norska v EU (Andersen a Bjørklund 2000: 214).

V nedávné době se Strana pokroku s tématem vstupu do EU vypořádává tak, že nezaujímá žádné formální stanovisko, ale udržuje si neutrální postoj a nechá v této otázce rozhodnout v referendu lid samotný. Hagen se vyjádřil, že: „Téma EU je příliš důležité na to, aby bylo ponecháno politikům“ (Aftenposten, 8. 3. 2004).

4.3.2 Xenofobie a postoj k imigrantům

K otázkám imigrace se Strana pokroku začala vyjadřovat v 70. a 80. letech. Kritický postoj k imigrantům souvisel s nárůstem počtu žadatelů o azyl v 80. letech. Jak uvádí Andersen s Bjørklundem, Hagen se vždy snažil svou protipřistěhovaleckou pozici udržet ve společensky přijatelných mezích, snažil se zaměřovat kritiku na prováděné politiky (*policies*), nikoli na jednotlivé přistěhovalce, a distancoval se od rasismu. Když byl v roce 1997 v kampani přirovnán k Jean-Marie Le Penovi, rázně se ohradil: „Le Pen je nechutný a pravý rasista, kterého opravdu neuznávám. Jeho ideologické postoje jsou daleko, daleko od toho, co zastává Strana pokroku.“ (Andersen a Bjørklund 1999: 6).

Andersen s Bjørklundem se zabývali vývojem postoje FrP k imigrantům. Ten se mírně modifikoval. V manifestu strany z roku 1985 například FrP pod vlivem neoliberalismu uvádí, že by v zásadě podporovala volnou imigraci, kdyby přistěhovanci nepotřebovali veřejnou podporu. Jelikož však přistěhovanci mají stejná sociální práva jako Norové, nelze tuto politiku realizovat. Zároveň však (stejně jako v manifestu z roku 1989) zmiňuje, že pouze norští občané mají právo zůstat v Norsku. V manifestu z roku 1993 představuje nový argument: společnost bez etnických menšin je ideální, neboť v multikulturních společnostech snadno vznikají konflikty. Etnické, náboženské či kulturní rozdíly zahrnují potenciál pro neharmonickou společnost (Andersen a Bjørklund 1999: 6–7). Tímto strana – ač se Hagen od rasismu distancuje – však naplnila v podstatě definici tzv. nového (či kulturního) rasismu, jež pojednává o neshleditelnosti různých etnik, která v podstatě nemohou žít bezkonfliktně vedle sebe. Za nově rasistickou stranu označuje FrP i Widfeldt (2000: 491).

Původně ekonomické argumenty proti přistěhovalcům tedy posléze vystřídaly kulturní argumenty – etnická homogenita zajistí klid a mír ve společnosti, zatímco menšiny (etnické, náboženské či kulturní) vyvolávají problémy. Na sjezdu strany v roce 1995 Hagen hovořil o netolerantních muslimských fundamentalistech, kteří bojují proti integraci do norské společnosti a porušují základní lidská práva (Andersen a Bjørklund 2000: 205–206).

Postoje FrP k imigrantům, zejména k muslimům, jsou velmi kontroverzní. William M. Downs například uvádí, že Hagen jednou na předvolebním setkání (rok není citován) přečetl dopis, o kterém tvrdil, že ho dostal od muslimského imigranta. V tomto dopise předvídal, že se Norsko stane muslimskou zemí, z národní vlajky bude odstraněn kříž a mešity budou v Norsku tak běžné, jako jsou v současnosti křesťanské kostely (Downs 2001: 33). Stejný autor pak uvádí i další příklady výroků členů FrP, které dokazují, že strana v otázkách postoje k přistěhovalcům a xenofobie zapadá do definice ideologie radikální pravice. Například v roce 1999 mluvčí strany Jan Simonsen²⁴ uvedl, že Norové by měli doprovázet všechny žadatele o azyl do obchodu s potravinami, aby tam nekradli. Další člen FrP zase veřejně navrhl, aby žadatelé o azyl byli drženi v táborech a posláni domů (Downs 2001: 33).

Ve svém programu FrP sice tvrdí: „FrP si přeje rovné zacházení s Nory jako s přistěhovanci a silně se distancuje od jakékoli formy diskriminace, založené na rase, barvě pleti, kulturním, etnickém nebo náboženském základě. Všichni mají mít stejná práva a povinnosti ve vztahu

k norské společnosti, bez ohledu na etnický původ. K zajištění toho musí rozdílné skupiny přistěhovalců respektovat základní zákonná pravidla a normy, na kterých staví norská společnost“ (Fremskrittspartiet 2005c: 52). Avšak prvky nového rasismu zaznívají i v programu strany: „Existuje důvod se obávat, že pokračující příchod žadatelů o azyl (...) povede k vážným kontrastům mezi skupinami obyvatel v Norsku. Je eticky nezodpovědné nezamezit vlnám přistěhovalců, aby se předešlo ke konfliktům v norské společnosti. FrP chce omezit počet osob, které získají v Norsku pobyt a chce tím i podpořit stop pro přistěhovalce“ (Fremskrittspartiet 2005c: 52). Strana tak spojuje přítomnost přistěhovalců v zemi se společenskými konflikty. Obdobně tento tón zaznívá i v tvrzení: „Restriktivní přistěhovalcecká politika FrP doplněna o aktivní integraci a přizpůsobení se norské společnosti zabrání rozporům a konfliktům mezi skupinami obyvatel s rozdílným etnickým, kulturním a náboženským původem“ (Fremskrittspartiet 2005c: 52). Strana si ve svém programu protiřečí. Sice se staví proti diskriminaci a nerovnému zacházení, ale zároveň tvrdí: „FrP chce, aby Norsko každý rok přijalo dohromady maximálně 1000 osob ze země mimo západní kulturní oblast (důraz autorky). To zahrnuje uprchlíky, žadatele o azyl a ty, kteří získají právo k pobytu z humanitárních příčin nebo z důvodu spojení rodin“ (Fremskrittspartiet 2005c: 53). Jinými slovy, jedná se o rozdílné zacházení s osobami pocházejícími z různých kultur (pro příslušníky západní kulturní oblasti strana takéové limity nepožaduje), a tedy další důkaz xenofobie a kulturního (nového) rasismu.

Negativní postoje k přistěhovalcům se objevovaly i v předvolební kampani před hlasováním roku 2005. Média i politikové ostatních stran silně kritizovali volební brožuru FrP *Kriminalita a imigrace*, která na úvodní stránce ukazovala člověka v kukle se zbraní v ruce a velkými písmeny hlásala „Gjerningsmannen er av utenlandsk opprinnelse...!“ („Pachatel je cizího původu!“), přičemž velmi drobným písmem pod tím bylo uvedeno „Pressesitat vi ofte leser“ („Titulek, který často čteme!“) (Fremskrittspartiet 2005c: 1). Tato brožura znovu dokazuje xenofobní postoje strany ve vztahu k imigrantům tím, že je přímo spojuje s kriminalitou v norské společnosti.

V ideologii Strany pokroku tak jsou patrné rysy nového rasismu a xenofobie. Kromě xenofobie zaměřené vůči cizincům (resp. některým skupinám cizinců) bylo uskupení obviněno z homofobních tendencí. Homosexuální člen FrP stranu právě z těchto důvodů opustil a tvrdil, že Hagen a další straničtí příslušníci mají předsudky vůči gayům. Hagen oznámil, že těmto obviněním nerozumí a že gayové jsou ve straně vítáni (Aftenposten, 15. 11. 2004).

4.3.3 Ekonomický program – šovinistické sociální zabezpečení

Ekonomický program Strany pokroku prošel rovněž od dob jejího vzniku vývojem. Na počátku se jednalo v podstatě výlučně o protest proti vysokým daním, značným veřejným výdajům a státním zásahům do ekonomiky. Toto se – v oficiálních stranických dokumentech – udrželo až do dneška. V programu strany na léta 2005–2009 se jakožto hlavní cíl FrP objevuje právě snížení daní, veřejných výdajů a zásahů (Fremskrittspartiet 2005c: 6).

Od poloviny 90. let minulého století však strana paradoxně navrhuje zvýšení veřejných výdajů, a to v souvislosti s reorganizací zdravotního systému a lepší péčí o starší občany (Andersen a Bjørklund 2000: 198). Před volbami v roce 1997 postoje FrP k otázkám sociálního zabezpečení byly pro voliče mnohem důležitější než postoj k přistěhovalcům, Strana pokroku vystupovala právě jako ochránce znevýhodněných skupin – zejména nemocných a seniorů (Aardal 1998: 371). Ignazi upozorňuje, že tyto požadavky nevybočují z rámce

šovinistického sociálního zabezpečení, který strana přijala. Více peněz se dá „vlastním“ lidem prostřednictvím zdravotnictví a péče o seniory, což je pro FrP lepší než plýtvat na cizince (Ignazi 2003: 155).

Šovinistické sociální zabezpečení, které je jednou z charakteristik současné krajní pravice, u Strany pokroku nalezneme. Andersen a Bjørklund v roce 1990 dokonce upozorňovali, že pro označení FrP je vhodnější nálepka šovinistické sociální zabezpečení, než rasismus. Navíc se šovinismus v ekonomice nezaměřoval jen na to, že sociální služby by měly sloužit „našim lidem“, ale objevoval se i v přístupu k zahraniční pomoci rozvojovým zemím – FrP se stavěla proti ekonomické pomoci těmto státům (Andersen a Bjørklund 1990: 212).

Podstatou ekonomického programu FrP je ekonomický neoliberalismus (se škrtů ve výdajích²⁵ a dani z příjmu), ale současně udržení vysokého standardu sociálních služeb. Toho je možné dosáhnout snížením byrokracie, větší efektivitou (Ignazi 2003: 154) a vyšším využitím výnosů z ropy (Bjørklund 2001). Ignazi tak označuje ekonomický program FrP za šovinistický v otázkách sociálního zabezpečení, antietatistický a rozhodně nezodpovědný (Ignazi 2003: 155). O nezodpovědnosti a populismu píše v podstatě i Bronx: „Pan Hagen slibuje chudým více dávek, bohatým daňové snížení a nám všem levnější benzin“ (Bronx 2003).

4.3.4 *Silný stát – zákon a pořádek*

Dalším z klíčových prvků ideologie současné radikální pravice je oblast vnitřní bezpečnosti, vláda zákona a důsledné potírání zločinnosti. V tomto se norská Strana pokroku neliší, požadavky na přísnější trestní zákoník a větší sociální kontrolu jsou podle Ignaziho jedněmi z charakteristik strany (Ignazi 2003: 154). Jak jsme již viděli, autoritářský apel na zákon a pořádek strana začala vykazovat od konce 70. let, společně se zaujímáním antiimigračních postojů (Kitschelt 1995: 133).

Strana hlásá, že se „musí tvrdě a rychle potlačit kriminalita. Jak policie, tak státní zastupitelství musí dostat více zdrojů“ (Fremskrittspartiet 2005a). Jak již bylo uvedeno výše, FrP kriminalitu ztotožňuje s přistěhovanci. Proto nepřekvapí, že se ke kriminalitě ve svém programu vyjadřuje i v oddílu věnovaném imigrační politice. Strana chce přiosťřit boj proti kriminalitě a „přeje si vyhostit všechny cizí státní občany, kteří jsou potrestáni více než třemi měsíci vězení nepodmíněně“ (Fremskrittspartiet 2005b: 52).

4.4 Postoj FrP k politickému systému

Krajně pravicové strany bývají rovněž velmi často definovány jako strany antisystémové. V případě norské Strany pokroku se nemusí tato záležitost zdát zcela jednoznačná. Podíváme-li se na oficiální dokumenty, pak FrP sama sebe definuje jako liberální stranu, která je založena na norské ústavě, norské a západní tradici a kulturním dědictví, jehož základem je křesťanský světonázor. Dále podle svých slov strana jasně oponuje diskriminaci lidí na základě rasy, pohlaví, náboženství či etnického původu (Progress Party 1996, Fremskrittspartiet 2005c: 6). Striktně řečeno – na základě stranických programů nemůžeme zcela jednoznačně definovat FrP jako stranu antisystémovou, neboť se k systému hlásí a tvrdí, že vychází z jeho hodnot. Na druhé straně některé její ideologické prvky či výroky představitelů o antisystémovosti hovoří – například šovinistické sociální zabezpečení či některé postoje k imigrantům jsou v protikladu se základním liberálním principem rovnosti lidí.

Podle Ignaziho opozice FrP vůči základním hodnotám norské společnosti, její pohrdání politickým systémem a politikou, sklony k autoritářským formám řešení sociálních konfliktů či xenofobie ukazují, že Strana pokroku podkopává legitimitu systému a je – dle Sartoriho termínu – antisystémovou stranou (Ignazi 2003: 157). S tímto tvrzením lze souhlasit.

Toto stanovisko v podstatě podporuje i neochota ostatních politických uskupení uzavřít s FrP vládní koalici, takže strana se v podstatě nachází v permanentní opozici a za dobu své existence nikdy nezískala ministerská křesla. V letech 2001–2005 však menšinová středo-pravicová vláda premiéra Bondevika musela pro své návrhy hledat podporu v parlamentu a nevyhýbala se ani spolupráci s FrP. Například s touto stranou vláda vyjednávala o státním rozpočtu na rok 2005 a ten byl nakonec přijat právě díky souhlasu Strany pokroku. Přestože kabinet se Stranou pokroku nebyl svázán oficiální dohodou, hlasy jejích poslanců byly mnohdy potřeba k prosazení vládní politiky. Subjekt se za dobu svojí existence nikdy tak výrazně nepodílel na kooperaci s vládou. V současnosti je FrP nejsilnější opoziční stranou vůči koaliční vládě²⁶ premiéra Jense Stoltenberga.

V této souvislosti je znovu potřeba zmínit snahu FrP získat vládní zastoupení (tzv. „*office-seeking strategy*“) (Heidar a Saglie 2001: 11). V zájmu naplnění tohoto cíle se FrP snaží profilovat jako pro voliče i politické partnery přijatelná strana. To mohlo být pravděpodobně i jedním z důvodů, proč v letech 2000 a 2001 FrP vyloučila některé své členy, kteří byli spojováni s příliš populistickými návrhy či s antiislámskými extrémními názory. Při zkoumání postoje FrP k politickému systému je potřeba uznat, že Hagen a jeho strana v parlamentu striktně dodržují všechna formální pravidla politické hry (Andersen a Bjorklund 2000: 202).

5. Závěr

Jelikož se text snaží zjistit, zda je oprávněné klasifikovat norskou Stranu pokroku jako součást extrémně pravicové stranické rodiny, je nezbytné shrnout, které charakteristiky současné radikální pravice Strana pokroku nespĺňuje či pouze částečně, a které naopak ano. FrP nevznikla z nacionalistického podhoubí, nenavazuje na předchozí krajně pravicové strany v Norsku, s ostatními evropskými extrémně pravicovými subjekty nespĺpracuje, od některých se přímo distancuje. Její klíčovou ideologickou doktrínou není nacionalismus, ale spíše populismus (budeme-li považovat populismus za ideologii). Populismus ji však se současnou radikální pravicí spojuje, stejně jako nepřátelské postoje k přistěhovalcům, xenofobie, kulturní rasismus, program šovinistického sociálního zabezpečení, prosazování zákona a pořádku, rovněž i osobnost charismatického lídra, který dominuje nepřetržitě již dlouhou dobou.

Autorka se přiklání k názoru, že je možné trvat na příslušnosti Strany pokroku k současné radikální pravicí, a to z několika důvodů. V první řadě je třeba vzít v úvahu národní kontext. Zde se lze ztotožnit s názory Andersena a Bjorklunda, kteří tvrdí, že vzájemný vztah Strany pokroku k dalším extrémně pravicovým subjektům (např. Národní frontě ve Francii) je přibližně na takové bázi, jako vztah mezi subjekty sociálnědemokratickými a komunistickými, které jsou spojovány tím, že se jedná o strany dělnické. Uvedli, že lze očekávat, že v tradičně sociálnědemokratické Skandinávii nalezneme méně extrémní variantu nového typu extrémně pravicových stran (Andersen a Bjorklund 1990: 220). Právě historická a národní specifika jsou velmi důležitá. Upozorňuje na ně i H. Kitschelt, který hovoří o tom, že v rámci norského

stranického systému FrP zaujímá extrémní pozici, ačkoli je nepravděpodobné, že by byla jako extrémní hodnocena standardy evropské kontinentální politiky (Kitschelt 1995: 121). H. Kitschelt vidí FrP jako „zředěnou verzi“ (Kitschelt 1995: 158) současné extrémní pravice.

Strana pokroku sice nenavazuje na předchozí krajně pravicové aktivity v Norsku, ale ani to nelze považovat za důvod, proč nezařadit FrP k současné radikální pravici. Článek vychází z přesvědčení, že současná radikální pravice je moderním fenoménem a nelze ho považovat za znovuoživení meziválečného fašismu či nacismu.

Ani distancování se od ostatních krajně pravicových stran nelze považovat za jednoznačný argument proti zařazení FrP k současným radikálně pravicovým uskupením. To je mezi krajně pravicovými stranami poměrně častý jev, který vyplývá jednak z heterogenní povahy těchto uskupení, jednak z rozdílně preferované strategie. Viděli jsme, že FrP se snaží získat podíl na vládě, a k tomu pochopitelně musí volit adekvátní prostředky.

Cas Mudde spíše implicitně naznačuje, že řazení norské Strany pokroku k extrémní pravici není optimální, když zmiňuje, že vhodnější by bylo považovat skandinávské Strany pokroku za strany (neo-)konzervativní (Mudde 2000a: 89, Mudde 2000b: 184). Autor však tuto otázku nikterak specificky nezkoumá. Jelikož nenabízí konkrétní argumenty, proč je tato klasifikace vhodnější, nelze toto tvrzení věcně vyvracet pomocí protiargumentů.

A tak lze uzavřít, že ač má zařazení FrP ke stranické rodině extrémní pravice daleko do optimálnosti, je na základě uvedených definic současných radikálně pravicových stran oprávněné a lze tedy tuto stranu za součást (byť okrajovou) tohoto tábora považovat.

Poznámky:

1. Byť někteří označují tento politický tábor jiným názvem.
2. Webové stránky norské Strany pokroku jsou <http://www.frp.no>.
3. V originále „*origins and/or the sociology*“.
4. Rydgrenův termín pro současné radikálně pravicové strany.
5. Zde je potřeba zdůraznit, že odborná literatura mnohdy považuje výrazy „extrémní“ a „extremistický“ za synonyma, což lze považovat za nepřesné. Mezi těmito pojmy by měl být činěn významový rozdíl. Více v následující poznámce.
6. Lze souhlasit s Muddem, že pojmy neofašistický či neonacistický lze použít pouze pro strany, které se ideologicky hlásí k odkazu fašismu, resp. nacionálního socialismu (Mudde 1996b: 230), což není obecně případ současných extrémně pravicových stran. Stejně tak jakékoli názvy obsahující pojem populismus nelze chápat jako ideální pro označení stranické rodiny jako takové. Populismus jako sdílený rys tohoto typu stran by sice neměl chybět v definici stranické rodiny, ovšem není potřeba, aby byl uveden v jejím názvu. Je rovněž nevhodné tuto stranickou rodinu jako celek označovat názvem extremistický. Jelikož extremismus obecně bývá spojován s násilím, s bojem proti celému politickému řádu jako takovému, není aplikovatelný na všechny současné radikálně pravicové politické strany.
7. Na základě tohoto kritéria pak Ignazi rozděluje krajně pravicové strany na starou a novou extrémní pravici. Stará zahrnuje ty strany, které splňují (kromě prostorového) jak historicko-ideologické kritérium, tak hledisko postoje k politickému systému, zatímco nová extrémní pravice splňuje pouze kritérium prostorové a hledisko postoje k politickému systému, tedy není nikterak spojena s fašismem (Ignazi 1992: 12–13). Ve své pozdější práci Ingazi tuto typologizaci přehodnotil, resp. pozměnil názvy obou kategorií: „starou“ extrémní pravici označil za *tradiční* neboli neofašistickou, zatímco nový typ pojmenoval *postindustriální* typ extrémní pravice (Ignazi 2003: 33).

8. Jedná se o německé *Die Republikaner* a *Deutsche Volksunion*, belgický *Vlaams Blok* a nizozemské *Centrumdemocraten* a *Centrumpartij '86*.
9. Tyto strany neobhájí repatriaci cizinců, nýbrž jejich asimilaci jakožto možnost jejich zařazení k národu.
10. Tj. lidem, kteří – nebo jejich rodiče – pocházejí z cizí země.
11. Poujadisté byli původně nátlakovou skupinou ve Francii, v roce 1956 se poprvé zúčastnili voleb. Představovali zejména hnutí zaměřené na daňové reformy a proti příliš rozbujelemu sociálnímu státu.
12. Vznik postindustriální společnosti byl podle Betzova vysvětlení důsledkem globalizace a triumfu kapitalismu.
13. Velká pozornost je věnována výzkumu elektorátu krajní pravice, který lze rovněž definovat jakožto jednu ze základních charakteristik této stranické rodiny. Vzhledem k vybraným kritériím pro přiřazování politických stran ke stranickým rodinám se práce – jak již bylo uvedeno – tímto hlediskem nezabývá.
14. Doslovný překlad z norského jazyka by zněl „Strana Anderse Langeho za silné snížení daní, odvodů a veřejných zásahů“. V textu byla na úkor přesnosti překladu zvolena verze, která je v češtině výstižnější.
15. Anders Lange nebyl v té době pro politickou scénu zcela neznámou postavou. Před německou okupací byl pravicovým aktivistou, který měl styky s pravicovými organizacemi nakloněnými fašismu. Během okupace se aktivně účastnil odporu proti nacistickému režimu (Andersen a Bjørklund 2000: 194). V poválečném období se dále zabýval politikou. Po určitou dobu patřil ke konzervativcům, s nimiž se rozešel kvůli nesouhlasu v daňové otázce (Kitschelt 1995: 130). Lange byl i známým chovatelem psů a vydavatelem časopisu, který přinášel informace jak o chovu psů, tak jeho politické komentáře (Betz 1994: 5).
16. V Dánsku byla v roce 1972 založena Strana pokroku. Předehrou k jejímu vzniku bylo odvysílání skandálního televizního rozhovoru s do té doby neznámým daňovým právníkem Mogensem Glistrupem. Ten prohlásil, že nemá v úmyslu platit daně z příjmu, kritizoval dánský daňový systém a neplatiče daní přirovnal k sabotérům za německé okupace z dob druhé světové války. Glistrupovo prohlášení šokovalo politickou reprezentaci a rozvířilo debaty a diskuze. V parlamentních volbách 1973 dánská Strana pokroku dosáhla velkého úspěchu.
17. Po druhé světové válce se nejsilnější stranou v Norsku stala sociální demokracie, která měla zásluhu na vybudování sociálního státu. Jeho financování však s sebou neslo vysoké daňové zatížení. Voliči, kteří s tím nesouhlasili, preferovali strany nesocialistického bloku. Když se však moci ujaly nesocialistické strany, oproti očekáváním daňová zátěž dále vzrůstala.
18. Zde je potřeba zdůraznit, že A. Lange po vzniku formální organizace strany netoužil, chtěl vést volební kampaň jako svoji osobní záležitost bez koordinovaného vedení stranického aparátu.
19. <http://www.electionworld.org/election/norway.htm> (17. 2. 2003)
20. <http://odin.dep.no/krd/html/valgresultat2005/frameset.html> (27. 10. 2005)
21. V předchozích volbách se objevily bílé lístky.
22. Tato strana je silně protipřístěhovalecky a protimuslimsky zaměřená. Kandidovala v parlamentních volbách 2005, přičemž získala cca 0,1 % hlasů (http://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_parliamentary_election,_2005).
23. Z důvodu jazykové i on-line dostupnosti byl zvolen Aftenposten, který poskytuje on-line zpravodajství kromě norštiny rovněž v angličtině. Aftenposten je předním norským deníkem a jeho anglická sekce na internetu slouží v zahraničí jako jeden z nejvyužívanějších zdrojů zpráv o aktuálním norském dění. Dalším sledovaným periodikem je The Norway Post, jenž přináší informace v anglickém jazyce.
24. Je nutno podotknout, že Simonsen byl nakonec v roce 2001 ze strany vyloučen. Jedním z důvodů byly pravděpodobně i jeho kontroverzní protiislámské postoje.
25. Snížení veřejných výdajů se má týkat zejména kultury, uprchlíků, cizinců, zahraniční pomoci a státní byrokracie (Andersen a Bjørklund 2000: 203–204).
26. Vládu tvoří kromě Strany práce ještě Strana socialistické levice a Strana středu.

Literatura:

- Aardal, Bernt. 1998. „One for the Record – the 1997 Storting Election.“ *Scandinavian Political Studies* 21, č. 4, 367–381.
- Andersen, Jørgen Goul a Bjørklund, Tor. 1990. „Structural Changes and New Cleavages: the Progress Parties in Denmark and Norway.“ *Acta Sociologica* 33, č. 3, 195–217.
- Andersen, Jørgen Goul a Bjørklund, Tor. 1999. *Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party*. Aalborg: Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet. Dostupné na: http://www.aub.auc.dk/phd/department02/text/1999/35031999_4.pdf (10. 2. 2003)
- Andersen, Jørgen Goul a Bjørklund, Tor. 2000. „Radical Right-Wing Populism in Scandinavia: from tax revolt to neo-liberalism and xenofobia.“ In: *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. Ed. Paul Hainsworth. London: Pinter, 193–223.
- Bankowiczová, Božena. 2002. „Extrémní pravice v Západní Evropě.“ *Politologická revue* 8, č. 2, 42–58.
- Betz, Hans-Georg. 1994. *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. London: Macmillan Press.
- Beyme, Klaus von. 1988. „Right-Wing Extremism in Post-War Europe.“ In: *Right-Wing Extremism in Western Europe*. Ed. Klaus Von Beyme. London a Totowa: Frank Cass, 1–18.
- Bjørklund, Tor. 2001. *Extreme Right Parties in Scandinavia (an overview)*. Mainz: EREPS (Extreme Right Electorates and Party Success). Dostupné na: http://www.politik.uni-mainz.de/ereps/download/scandinavia_overview.pdf (1. 12. 2004)
- Bjørklund, Tor. 2003. *The Norwegian Progress Party: A Bridge-Builder over Old Cleavages*. Paper presented at EREPS (Extreme Right Electorates and Party Success) annual meeting, University of Ghent, Ghent, Belgium 5.–7. December 2003. Dostupné na: <http://www.politik.uni-mainz.de/ereps> (5. 10. 2004)
- Brox, Ottar. 2003. *The Norwegian Progress Party: A symptom of malfunctioning parliamentarism*. Paper presented at 6th ESA Conference, Murcia 25.–26. September 2003. Dostupné na: <http://www.um.es/ESA/paper> (1. 12. 2004)
- Dočekalová, Pavla. 2003. *Analýza krajně pravicových stran ve Skandinávii*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP. Diplomová práce.
- Downs, William M. 2001. „Pariahs in their Midst: Belgian and Norwegian Parties React to Extremist Threats.“ *West European Politics* 24, č. 3, 23–42.
- Dvořáková, Vladimíra. 1997. „Strany radikální pravice.“ *Politologická revue* 3, č. 1, 6–19.
- Eatwell, Roger. 2000. „The Rebirth of the „Extreme Right“ in Western Europe?“ *Parliamentary Affairs* 53, č. 3, 407–425.
- Hainsworth, Paul, ed. 1992. *The Extreme Right in Europe and the USA*. London: Pinter Publishers.
- Hainsworth, Paul, ed. 2000. *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. London: Pinter.
- Harmel, Robert a Svåsand, Lars. 1997. „The Influence of New Parties on Old Parties' Platforms. The Cases of the Progress Parties and Conservative Parties of Denmark and Norway.“ *Party Politics* 3, č. 3, 315–340.
- Heidar, Knut a Saglie, Jo. 2001. *Predestined Parties? Organizational Change in Norwegian Political Parties*. Paper presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, Grenoble 6–11 April 2001. Dostupné na: <http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/grenoble/ws22/heidar.pdf> (5. 10. 2005)
- Ignazi, Piero. 1992. „The silent counter-revolution. Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe.“ *European Journal of Political Research* 22, č. 1, 3–34.
- Ignazi, Piero. 2003. *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford a New York: Oxford University Press.
- Kitschelt, Herbert. 1995. *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Michigan: The University of Michigan Press.

- Kreidl, Martin a Vlachová, Klára. 1998. *Nastal soumrak extrémní pravice?* Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné na: <http://archiv.soc.cas.cz/stwp/98-5.doc> (23. 1. 2003)
- Mair, Peter a Mudde, Cas. 1998. „The Party Family and its Study.“ *Annual Review Political Science* 1, č. 1, 211–229.
- Mareš, Miroslav. 2001. „Otázky výzkumu pravicového extremismu.“ *Politologický časopis* 8, č. 2, 115–133.
- Mudde, Cas. 1996a. „The Paradox of the Anti-Party Party? Insights from the Extreme Right.“ *Party Politics* 2, č. 2, 255–267.
- Mudde, Cas. 1996b. „The War of Words Defining the Extreme Right Party Family.“ *West European Politics* 19, č. 2, 225–248.
- Mudde, Cas. 1999. „The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue.“ *West European Politics* 22, č. 3, 182–197.
- Mudde, Cas. 2000a. „Stranická rodina: rámcová analýza.“ *Politologická revue* 6, č. 1, 78–93.
- Mudde, Cas. 2000b. *The ideology of the extreme right*. Manchester a New York: Manchester University Press.
- Rydgren, Jens. 2004. *The Populist Challenge. Political Protest and Ethno-Nationalist Mobilization in France*. New York a Oxford: Berghahn Books.
- Taggart, Paul. 1995. „New Populist Parties in Western Europe.“ *West European Politics* 18, č. 1, 34–51.
- Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press.
- Widfeldt, Anders, 2000. „Scandinavia: Mixed Success for the Populist Right.“ *Parliamentary Affairs* 53, č. 3, 468–500.

Internetové zdroje:

- Anders Langes Parti. 1973. *Vi er lei av å bli utbyttet av statskapitalismen*. In: *Vi vil...!* Norske partiprogrammer 1884–2001 [CD ROM]. 2001. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Fremskrittspartiet. 2005a. *Fra A til Å*. Dostupné na: <http://www.frp.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=14401> (5. 10. 2005)
- Fremskrittspartiet. 2005b. *Kriminalitet og innvandring*. Dostupné na: <http://www.frp.no/Innhold/FrP/Dokumenter/Brosjyurer/filestore/Kriminvscreen.pdf>
- Fremskrittspartiet. 2005c. *Prinsipp- og handlingsprogram 2005–2009*. Dostupné na: <http://www.frp.no/?module=Articles;action=ArticleFolder.publicOpenFolder;ID=390> (2. 8. 2005)
- Fremskrittspartiet. B. r. *Historie*. Dostupné na: <http://www.frp.no/organisasjon/historie/Default.asp> (5. 10. 2002)
- Progress Party. 1996. *Manifesto Adopted by the Progress Party Annual Conference on 20 April 1996*.
<http://odin.dep.no>
<http://www.aftenposten.no>
<http://www.electionworld.org>
<http://www.frp.no>
<http://www.norwaypost.no>
- Obsahuje informace aktuální k 31. 10. 2005.